

3. Довгань Л.П. Визначення оптимальної вартості структури капіталу та мінімізація ризиків залучення позикових коштів у акціонерних товариствах [Текст] / Л.П. Довгань // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 12. – С. 26–34.
4. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент [Текст]: учебник / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 768 с.
5. Крамаренко Г.О. Финансовый менеджмент [Текст]: підручник / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна; Дніпропетровський ун-т економіки та права. – К.: ЦНЛ, 2006. – 520 с.
6. Кривенко Т. Как украинский бизнес приобщается к факторингу / Т. Кривенко // Финансовый портал «Минфин». – 2013. – 18 октября [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua/2013/10/18/824562/>
7. Лурье В. Мезонинное финансирование: международный опыт и российская практика / В. Лурье, Е. Мелихов // Слияния & Поглощения. – 2013. – №4. – С. 30-35.
8. Поддєрьогін А.М.Фінансовий менеджмент [Текст]: підручник / Кер.кол.авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2008. – 536 с.
9. Сопільняк А.В. Проектне фінансування: проблеми і перспективи розвитку в Україні / А.В. Сопільняк // Молодий вчений. – 2015. – №2(17). – С. 70-74.
10. Шевченко-Перепьолкіна Р.І. ЛВО-фінансування угод злиття і поглинання: особливості та перспективи українського ринку / Р.І. Шевченко-Перепьолкіна // Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія: Економіка. – 2013. – Вип. 23. – С. 327-330.
11. Шпаргало Г. Факторингові операції в Україні: проблеми та перспективи / Г. Шпаргало, Н. Наконечна // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – №5(640). – С. 226-231.

Одержано 11.05.17

УДК 368.914

С.П. Попова, асист., А.С. Рибчинська, магістр гр. ФК-15М-2

Центральноукраїнський національний технічний університет

Сучасний стан та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні

У статті досліджено теоретичні основи функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, здійснено аналіз основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів, визначено чинники, що перешкоджають їх ефективному розвитку та обґрунтовано шляхи активізації діяльності НПФ у сучасних умовах.

пенсійна система, недержавне пенсійне забезпечення, інвестиційна активність, недержавні пенсійні фонди, пенсійні внески, пенсійні активи, пенсійні виплати

© С.П. Попова, А.С. Рибчинська, 2017

Фінансова нестабільність та наростаюче демографічне навантаження, постійний дефіцит Пенсійного фонду та збільшення обсягу коштів Державного бюджету на його покриття, високий рівень тінізації економіки та низький рівень заробітних плат свідчать про неспроможність солідарної складової пенсійної системи України гарантувати гідний рівень життя населення. Саме тому, в складних умовах сьогодення питання дослідження розвитку недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) та його розбудови піднімається все частіше.

Теоретичні та практичні аспекти реформування пенсійної системи, зокрема в частині розвитку недержавного пенсійного забезпечення, відображені у працях багатьох вітчизняних науковців, серед яких: І.Ф. Гнибіденко, В.І. Грушко, О.П. Кириленко, Л.В. Кривенко, О.П. Коваль, Е.М. Лібанова, Д.А. Леонов, А.В. Михайлов, Б.О. Надточій, Г.В. Назарова, С.В. Науменкова, Л.Г. Ткаченко, В.С. Толуб'як, А.В. Федоренко, С.І. Юрій, В.В. Яценко та багатьох інших. Незважаючи на значне висвітлення у науковій літературі аспектів функціонування недержавних пенсійних фондів, суттєвих позитивних змін в їх розвитку на сьогодні не досягнуто, тому дане питання потребує більш глибокого науково-теоретичного та прикладного опрацювання.

Метою статті є здійснення оцінки сучасного стану недержавного пенсійного забезпечення та визначення напрямків подальшого його розвитку.

Система недержавних пенсійних фондів в Україні почала формуватися після прийняття 09.07.2003 р. Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення” [5]. Вона базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [4].

Як показує світовий досвід, розвиток недержавного пенсійного забезпечення є невід'ємною складовою успішного розвитку країни в умовах ринкової економіки, адже кошти вкладені до НПЗ не тільки в майбутньому забезпечать стабільний дохід пенсіонерам, а й сьогодні працюють на користь національної економіки та підприємств, адже вони повертаються до підприємств у вигляді інвестиційного капіталу [2].

Початковий процес розвитку недержавних пенсійних фондів характеризувався достатньою динамічністю: збільшенням кількості фондів та учасників недержавного пенсійного забезпечення, зростанням загальних пенсійних активів, пенсійних внесків і пенсійних виплат, збільшенням інвестиційного доходу. Проте фінансова криза справила певний негативний вплив на діяльність недержавних пенсійних фондів України, що супроводжувалося зменшенням їхньої кількості, сповільненням досягнутих раніше темпів їхнього зростання і призвело до погіршення окремих параметрів (табл. 1).

Таблиця 1 – Показники діяльності недержавних пенсійних фондів України [3]

Показники	Роки										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість НПФ на кінець року, шт.	54	79	79	110	108	101	105	94	81	76	72
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами, тис. осіб	88,4	193	278,7	482,5	497,1	569,2	594,6	584,8	840,6	833,7	836,7
Загальні активи НПФ, млн. грн.	46,2	137	281,0	612,2	857,9	1144,3	1386,9	1660,1	2089,8	2469,2	1980,0
Пенсійні внески, млн. грн.	36,4	119,7	234,4	582,9	754,6	925,4	1102,0	1313,7	1587,5	1808,2	1886,8
в т.ч. від фізичних осіб, млн. грн.	2,2	5,3	14,0	26,0	31,8	40,7	50,6	58,6	66,5	71,4	80,3
Пенсійні виплати, млн. грн.	1,7	4,0	9,1	27,3	90,1	158,2	208,9	251,9	300,2	421,4	557,1
Інвестиційний дохід, млн.	9,7	23,4	68,1	86,8	236,7	433,0	559,9	620,3	818,0	1095,0	657,0

грн.												
або % до залучених внесків	26,6	19,5	29,0	14,9	31,4	46,8	50,8	47,2	51,5	60,6	34,8	
Витрати, що відшкодовують ся за рахунок пенсійних активів, млн.грн.	1,2	6,1	16,6	31,6	47,1	64,6	86,6	106,6	135,3	171,0	215,2	
або % до загальних активів	2,6	4,4	5,9	5,2	5,5	5,6	6,2	6,4	6,5	6,9	10,9	

Недержавні пенсійні фонди відповідно до законодавства України створюються у вигляді відкритих, корпоративних та професійних пенсійних фондів. Серед діючих переважають відкриті фонди (майже 90%); вони більш доступні для широких верств населення порівняно з професійними та корпоративними фондами. Серед усіх недержавних пенсійних фондів вирізняється корпоративний недержавний пенсійний фонд НБУ, фінансовий стан і результати діяльності якого справляють суттєвий вплив на загальний стан системи недержавних пенсійних фондів країни.

Одним із основних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески. Сума пенсійних внесків станом на 31.12.2015 р. становила 1886,8млн.грн. і збільшившись порівняно з кінцем 2014 р. на 4,3% (на 78,6млн. грн.).

Загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на 31.12.2015 р. становила 1980,0 млн.грн., що на 19,8%, або на 489,2 млн.грн. менше в порівнянні з кінцем 2014 року.

Пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) станом на 31.12.2015 р. становили 557,1млн. грн., що на 32,2% більше в порівнянні з кінцем 2014 року. Серед пенсійних виплат традиційно переважають (у 2015 р. – 85%) одноразові виплати, які здійснюються у випадках тяжких захворювань учасника фонду, за умови нагромадження малих сум для виплати пенсії, виїзду учасника фонду за межі країни, що негативно характеризує рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення загалом, є наслідком низької

оплати праці більшості працюючих, підтверджує невпевненість людей у завтрашньому дні.

Для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які НПФ зможуть забезпечити захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати визначений приріст капіталу. Основними напрямками інвестування пенсійних активів є депозити в банківських установах (39,4% інвестованих активів недержавних пенсійних фондів), цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (34,1%), облігації підприємств (13,4%) (рис. 1).

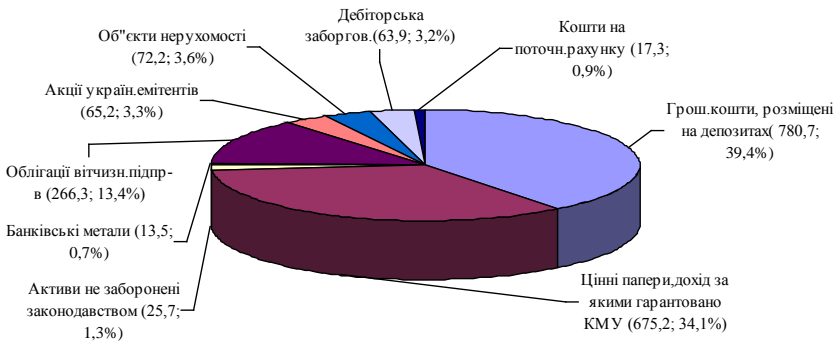

Рисунок 1 - Структура інвестованих пенсійних активів станом на 31.12.2015 р. (млн. грн.)

Така структура інвестування відповідає встановленим вимогам, проте свідчить про відсутність привабливих і надійних фінансових інструментів для вкладання коштів недержавних пенсійних фондів.

Разом з цим рівень інвестиційного доходу до сплачених пенсійних внесків до 2014 р. мав стабільну тенденцію до зростання, що було наслідком обережної і консервативної інвестиційної політики недержавних пенсійних фондів, головною метою якої є збереження заощаджень громадян.

Відбувається як абсолютне, так і відносне зростання витрат з управління недержавними пенсійними фондами, які відшкодовуються за рахунок пенсійних активів. Частка таких витрат у загальних

активах недержавних пенсійних фондів зросла у 2005–2015 рр. від 2,6% до 10,9%. Суттєве збільшення таких витрат спостерігається на етапі створення фондів, а також при збільшенні масштабів їхньої інвестиційної діяльності на фондовому ринку.

Отже, в Україні відбулося становлення недержавних пенсійних фондів як елементу фінансової і пенсійної системи держави, що супроводжувалося зростанням протягом певного періоду часу кількісних і якісних показників їх діяльності, а також нагромадженням необхідного досвіду роботи у цій сфері. Проте сьогодні ефективному розвитку недержавного пенсійного забезпечення, за висновками Нацкомфінпослуг, перешкоджають не лише загальноекономічні чинники, а й специфічні, притаманні фінансовому ринку. Серед них:

- обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів;
- складна процедура доступу недержавних пенсійних фондів до зовнішніх фінансових ринків;
- збільшення ризиків неповернення пенсійних активів, які розміщені на депозитних рахунках банківських установ, до яких запроваджено тимчасову адміністрацію або прийнято рішення про їх ліквідацію;
- відсутність зацікавленості роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для своїх працівників;
- низький рівень роз'яснювальної роботи щодо ролі накопичувального пенсійного забезпечення в суспільстві та недостатня фінансова спроможність громадян щодо участі в ньому [3].

До того ж при впровадженні третього рівня пенсійної системи Україна зіткнулася з рядом проблем, серед яких є суперечливі питання державного регулювання та оподаткування, недостатній рівень розвитку фінансових ринків, зосередженість роботодавців не на соціальних питаннях, а на розв'язанні поточних проблем, що виникли внаслідок фінансової кризи та інших дестабілізуючих факторів.

Проблеми недовіри та недостатньої поінформованості тісно пов'язані й потребують комплексного підходу до їх розв'язання. Для цього: по-перше, необхідно визначитися зі змістом інформації для подання її широкому загалу; по-друге, із засобом її поширення; по-третє, запевнити громадян у державній підтримці сфери пенсійного забезпечення. Інформація має бути зрозумілою недосвідченим у

фінансових питаннях громадянам, достовірною та відображати всі важливі характеристики функціонування НПФ.

Інвестиційний потенціал накопичувальної пенсійної системи відіграє важливу роль як для розвитку економіки країни загалом, так і для місцевого господарства зокрема. Однак можливості його використання на регіональному рівні вимагають активної участі органів місцевої влади у процесі залучення громадян до формування пенсійних накопичень. Одним із варіантів такої участі може стати створення муніципальних пенсійних фондів. Діяльність таких фондів дозволить не лише підвищити рівень пенсійного забезпечення працівників окремого регіону, але й забезпечити концентрацію фінансових ресурсів у його межах та їх спрямування на розвиток місцевого господарства [6; 7].

Слід приділити увагу й збільшенню пропозиції якісних інструментів інвестування для пенсійних фондів. Оскільки їхні активи мають довгостроковий характер, а акції більш стійкі до інфляції ніж боргові інструменти, варто дозволити підвищити частку акцій в портфелі НПФ до 60%.

Доречно дозволити пенсійним фондам купувати цінні папери інститутів спільного інвестування. ІСІ – це інвестиційні фонди та взаємні фонди інвестиційних компаній, корпоративні інвестиційні фонди та пайові інвестиційні фонди, створені відповідно до законодавства. Світова практика підтверджує, що таким чином зменшуються ризики управління коштами. До того ж ці фонди диверсифіковані і з них завжди НПФ може вийти [1].

Питання низького рівня прозорості НПФ в Україні можна вирішити шляхом запровадження обов'язковості використання суб'єктами НПЗ міжнародних стандартів фінансової звітності. Також потрібно створити єдиний державний орган контролю за діяльністю суб'єктів недержавних пенсійних фондів.

Отже, заходи, спрямовані на удосконалення та активізацію діяльності НПФ, повинні носити комплексний характер і стосуватися всіх етапів їх роботи, зокрема:

- формування дієвої мотиваційної системи для вкладників та учасників;
- підвищення рівня довіри та обізнаності населення з системою НПЗ;

- пошук невикористаних резервів для збільшення надходжень до НПФ;
- пропозиція інвестиційно-привабливих та надійних фінансових інструментів для НПФ;
- пошук додаткових сфер для залучення інвестиційного потенціалу фондів;
- удосконалення механізму оподаткування пенсійних виплат;
- удосконалення та переорієнтація системи державного регулювання НПФ.

Список літератури

1. Демченко М.В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / М. В. Демченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9.3.
2. Небаба Н.О. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку // Н.О. Небаба / Ж-л «Молодий вчений». - №12 (15), грудень, 2014 р. – с. 41-44.
3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/>
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [Електронний ресурс]: Закон України від 09.07.2003, № 1058-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1058-15>
5. Про недержавне пенсійне забезпечення [Електронний ресурс]: Закон України від 09.07.2003, № 1057-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>.
6. Федоренко А. Муніципальні недержавні пенсійні фонди та регіональна економічна політика / А.В. Федоренко // Фінанси України. – 2013. – №7. – С. 55-68.
7. Федоренко А. Система суб'єктів сфери недержавного пенсійного забезпечення як соціально-економічний кластер / А. Федоренко // Вісник ТНЕУ. – 2013. – №4. – С. 18-27.

Одержано 27.04.17